

A KMK tevékenysége 1975-ben

PAPP István

VISSZAPILLANTÁS AZ UTÓLSÓ ÖT ÉVRE

Az 1975-ös év a negyedik ötéves tervciklus záróéve volt. Nem célunk most, hogy összefoglaló áttekintést adjunk a tervidőszak minden eredményéről és minden hiányosságáról, mégis szükségesnek látszik messzebbre visszapillantani, ha csak madártávlatból is, hogy érzékeltessük: napi tevékenységünk egy hosszabb és céltudatos folyamatba illeszkedik. Ezért hívjuk fel a figyelmet azokra az általános jellegzetességekre és tevékenységi irányokra, amelyek - véleményünk szerint - jellemzőek voltak munkánkra az utóbbi években.

Ha valaki vette a fáradságot, s átlapozta jelentéseinket, észrevehette: majd minden beszámolónkat azzal kezdtük, hogy szélesedett azoknak az intézményeknek és külső munkatársaknak a köre, amelyekre támaszkodva és akiknek a segítségével sikerült erőfeszítéseink hatékonyságát növelnünk. Ezt nemcsak saját munkastilusunk jellemzője gyanánt említhetjük meg, hanem annak jeleként és következményeként, hogy a könyvtárügy egészének javultak társadalmi kapcsolatai, jobban beágyazódott a társadalom életébe.

Annak ellenére, hogy mentegetődzésként és magyarázatként egyes feladatok elmaradása vagy elhuzódó teljesítése kapcsán hivatkozni szoktunk e feladatok megvalósításához szükséges hosszabb időtartamra, külső tényezők befolyására, új, menet közben jelentkező fontos teendők elsőbbségére, mégis azt kell megállapítanunk, hogy végére jártunk a legtöbb munkának, vagy legalábbis nem adtuk fel őket az előadódó nehézségek láttán, hanem igyekeztünk közelebb kerülni teljesítésükhöz.

Komoly eredménynek könyveljük el, hogy sikerült tevékenységünket a III. országos könyvtárügyi konferencia által megfogalmazott irányokban folytatni. Intenzíven támogattuk az országos és megyei könyvtári szakfelügyeletet döntéselőkészítő tanulmányokkal, vizsgálatokban való részvétellel, különféle segédletek közreadásával és tájékoztató rendezvények szervezésével, anélkül, hogy magunk szakfelügyeleti hatáskört töltöttünk volna be. Előrelépést jelentett a módszertani munkában, hogy a közvetlen instruálás helyett mindinkább előtérbe került a szakmai tanácsadás, a konzultáció, a kooperációs vállalkozások kezdeményezése és ösztönzése. Erősödött kutatásszervezési szerep-

körünk, s fejlődött saját kutatásaink volumene és színvonala, különösen az olvasás- és könyvtárszociológia, osztályozáselmélet, a szakirodalmi ellátottság, valamint a közművelődési könyvtárak állománya területén. A szakmai közvélemény alapján jogosan lehetünk büszkéek a képzésben és továbbképzésben elért teljesítményeinkre. Vezető szolgáltatásunk, a közművelődési könyvtárak állománygyarapítását segítő "Uj Könyvek" c. folyóirat ideológiai szilárdságát és értékítéletét tekintve erősödött, s kapcsolódó szolgáltatásokkal bővült. A könyvtárügyet és informatikát felölelő szakirodalmi információs szolgálatunk megújult. A teljesség igénye nélkül soroljuk fel azokat a munkaterületeket, amelyek a tervidőszak során figyelemreméltó eredményeket mutattak fel: a különféle könyvtár típusok fejlesztési irányelveinek kidolgozása és megvalósulásuk elősegítése, a munkások, a fiatalok és a nemzetiiségek könyvtári ellátásának szorgalmazása, a szakszervezeti könyvtárak módszertani gondozása, a könyvtári propaganda, a könyvtárak közönségkapcsolatának fejlesztése, a zenei részlegek gondozása, a helyismereti gyűjtemények és szolgáltatások támogatása, a könyvtárgazdaságtan kérdéseinek vizsgálata, a könyvtárgépesítés ösztönzése, a könyvtári építkezések segítése. Öt év alatt számos kiadványunk jelent meg, többről közülük talán elmondható, hogy hiányt pótolnak. Sokat tettünk a magyar könyvtárügy nemzetközi elismeretéseért, fejlesztettük kapcsolatainkat, elsősorban a szocialista országok könyvtárügyével.

A felsorolt fő tevékenységi körökbe illeszkedett az 1975. évi munkánk is; az elvégzett feladatok felsorolását a külön füzetben megjelenő beszámolóunk tartalmazza. A következőkben csak azokra térünk ki, amelyek bizonyos szempontból érdekesek lehetnek.

AZ OLVASÁS IRÁNYÍTÁSA

Kibontakoztak annak az összetett tevékenységnek a körvonalai, amit könyvtárpedagógiának, a könyvtár nevelési funkciójának, vagy más szóval az olvasás irányításának nevezünk. Sőt, az irányok kijelölésén túljutva, tényleges eredményekről számolhatunk be.

Kutatásokkal kell megalapozni az igényes, céltudatos és hatékony munkát, amelynek nem pusztán értékes olvasmányok ajánlása a célja, hanem végző soron a személyiségben kíván pozitív változásokat előidézni, illetve támogatni a pozitív irányú folyamatokat. E kutatások közül említést érdemel a könyvtárhasználat és a könyvtáron belüli interperszonális kapcsolatok hatására vonatkozó, több éve tartó vizsgálatunk, amelynek második szakaszáról elkészült a jelentés fogalmazványa. Megvizsgáltuk a társadalomtudományi művek forgalmát, s kedvező változásokat regisztrálhattunk. Előzetes kutatási jelentést készítettünk a történelmi műveltség és a történelmi olvasmányok összefüggéseinek feltárását célzó vizsgálódásokról. Folytattuk a szépirodalmi izlés szerkezetére és alakíthatóságára vonatkozó kutatásainkat.

Talán már a témaválasztásból is kiténik, hogy a napi olvasószolgálati gyakorlatot megalapozó, szinte közvetlenül módszertani tanulságokkal járó kutatásokról van szó, amelyekhez szorosán kapcsolódnak a szélesebb alkalmazást elősegítő kísérletek is. Így például a jászárokszállási községi könyvtárban lefolytatott lektürkivonási kísérlet (tapasztalatait kis füzetben tettük

közzé), vagy - egyelőre az előkészítés stádiumában - a nagyobb közművelődési könyvtárak un. általános részlegeinek kialakítását célzó kísérlet, amelyet több könyvtárban kívánunk lefolytatni.

A kutatások és kísérletek eredményeit kiadványok, továbbképző tanfolyamok, előadások révén igyekeztünk átültetni a gyakorlatba. A korábban extenzív olvasásirányítási módszernek tekintett mozgalmakba is intenzív formákat próbáltunk bevezetni. A felszabadulás 30. évfordulójára az "Olvasó Népert" mozgalom keretében olyan olvasási programot hirdettünk meg, amelynek eredményességét a kiscsoportos, aktív feldolgozástól vártuk. Kiadványokban, előadásokban, az Országos Könyvtári Propagandabizottság tagjai révén népszerűsítettük az alkalmazni javasolt új módszereket; a program lebonyolításának értékelése arról győzött meg bennünket, hogy könyvtáraink jól és sikerrel alkalmazták e módszereket.

A MUNKÁSOK KÖNYVTÁRI ELLÁTÁSA

Az általános könyvtári ellátáson belül, annak minőségi továbbfejlesztése keretében kell megoldani a munkásolvasók táborának növelését, igényeik megkülönböztetett figyelemmel való kielégítését. Ugy véltük, hogy miután a korábbi években áttekintést szereztünk a munkásolvasók, munkáslakónegyedek és szocialista városok könyvtári ellátásáról, és a közvetlen feladatok elvégzésének segítésére módszertani utmutatót jelentettünk meg, szükségessé vált a munkásolvasók rétegének mélyebb megismerése. Ezért előtérbe került az alapozó, kutatási jellegű feladatok elvégzése.

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésével közösen a Csepeli Vas- és Fémművek fizikai dolgozói körében vizsgálatot folytattunk könyvvásárlási és könyvtárhasználati szokásaikat illetően. Az irodalmi művek hatásmechanizmusának felderítésére megvizsgáltuk, hogyan fogadják be a munkásolvasók Kertész Ákos: Makra c. regényét. Bekapcsolódtunk a szakmunkások életmódját, életminőségét és értékrendjét vizsgáló, a Népművelési Intézet és az MTA Szociológiai Kutatóintézete által folytatott kutatásba. Módszertani kísérlet céljából elvállaltuk a Magyar Hajó- és Darugyár szakszervezeti könyvtárát látogató munkásokból alakult önművelő kör vezetését.

Mindemellett nagy figyelmet fordítottunk az "Olvasó Munkásért" elnevezésű pályázatra; folyamatosan gondoztuk és részletes előanyagot készítettünk értékeléséhez. A megyei szakfelügyelők értekezletén pedig napirendre tűztük a munkások könyvtári olvasásának kérdéseit.

A FIATALOK KÖNYVTÁRI ELLÁTÁSA

Bár sok minden történt a fiatal korosztályok könyvtári ellátásának fejlesztése érdekében, most csak egy témakörre irányítjuk a figyelmet, mégpedig a könyvtárhasználati szokások kialakításával összefüggő feladatokra.

Már korábban felismertük, hogy nem elegendő beszélni a könyvtárhasználat oktatásáról, hanem fogódzót is kell adni a tanuló és az oktató kezébe. Így készült el a "Fölfedezem a könyvtárat" c. könyvecske, amelynek gyakorlati hasznosítása során nyert tapasztalatokat most egy pedagógusoknak,

könyvtárosoknak szánt módszertani utmutatóban összegeztük. Egyébként javaslatunkra a Tankönyvkiadó gondozásában készül már a kalauz nagy példányszámú újabb kiadása. Nyitott kapukra találtunk a Móra Kiadónál is, amikor javaslatot tettünk egy kisiskolásokhoz szóló könyvtári bevezetőre. S az idősebbeknek szintén tudtunk valamit nyújtani, ha egyelőre szűk körben is: a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont programjába kapcsolódva részt vettünk a könyvtári ellátó és konzultációs központokra épülő felnőttoktatási kísérletben, s a Pécsi Tanárképző Főiskola hallgatói számára könyvtárhasználati segédletet készítettünk.

A fenti munkálatokhoz csatlakozó példatárat állítottunk össze a könyvtárakban működő ifjúsági klubok segítésére, elsősorban a könyvtárhasználattal összefüggő foglalkozásokról. Meglátogattunk több olvasótábort, tapasztalataikat begyűjtöttük, de e területen csak a kezdeti lépéseket tettük meg.

Lezárult viszont egy négy évben át tartó kísérlet, amely irányításunkkal folyt a budapesti József Attila Gimnáziumban, s az intenzív könyvtárhasználatra épülő oktatási módszerek személyiségfejlesztő, az ismeretrendszer sajátosan formáló hatásának kimunkálására vonatkozott; a kutatási jelentés egyelőre a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban férhető hozzá, kiadását az Akadémiai Kiadó tervezi.

KÉPZÉS ÉS TOVÁBBKÉPZÉS

A könyvtárosképző szaktanfolyamok lezárásának küszöbére érkeztünk; nem a mi dolgunk, hogy a magyar könyvtárügy szempontjából értékeljük jelentőségét. Mi megkezdtük a könyvtárosképzés reformjából adódó feladatok végrehajtását. Közreműködtünk a szaktanfolyamot végzettek számára szervezendő államvizsga tematikájának kidolgozásában; az államvizsga letételével e kollégák főiskolai oklevélhez jutnak, ami régi és jogos sérelmet orvosol. Ezzel párhuzamosan, ugyanezen feladat másik oldalaként, az Oktatási Minisztérium megbízásából elkészítettük a gimnáziumokban megindult közgyűjteményi kezelői fakultatív tanfolyam könyvtárosi tanterveit, s az egész tanfolyam óratervét. A kísérleti év után most már szükség volna arra, hogy a gimnáziumokon kívül az egyes nagyobb könyvtárak, hálózati központok is a maguk hatáskörében megszervezzék a központi tantervet saját szükségleteikhez, adottságaikhoz igazítva a már munkában álló, érettségizett, technikai adminisztratív jellegű munkát végző könyvtárkezelői személyzet képzését. Csakis így lehet megoldani a kedvezőbb munkaköri struktúra, a feladatokhoz igazodó képzettségi szint kialakítását.

Tudatos, az igények előzetes számbavételére alapuló program szerint indultak továbbképző tanfolyamaink. Sajnos, szinte versenytárs nélkül állunk ezen a területen, s eredeti elképzeléseink lassabb végrehajtását két tényező okozta: az egyik az, hogy közel minden tanfolyamunk iránt akkora érdeklődés mutatkozott, hogy legalább még egyszer meg kellett, vagy meg kell ismételni (pl. gyerekkönyvtárosi, osztályozói stb.), a másik pedig az, hogy rugalmasan kellett alkalmazkodnunk a menet közben jelentkező igényekhez (pl. az OSzK számára gépesítési tanfolyam megrendezése). Ez évben indítottuk az első vezetőképző tanfolyamot, mégpedig közművelődési könyvtárosok számára; a jövőben más típusú könyvtárak munkatársainak is megrendezzük - módosított tematikával - ezt a tanfolyamot.

Legkurtábban a talán legigényesebb szolgáltatásunkkal szoktunk bánni éves beszámolóinkban: az "Új Könyvek" című állománygyarapítási tanácsadóknk ennyi és ennyi száma rendben megjelent. S szinte észrevétlen maradt az a folyamat, amelynek eredményeképpen ma már nemcsak az "Új Könyvek"-ről, hanem az "Új Könyvek" körül kiépült szolgáltatások egész rendszeréről szólhatunk. Messze túl vagyunk már az eredeti célkitűzésen, s azonkívül, hogy a hazai kiadásu műveknek is jóval szélesebb körét dolgozzuk fel, mint eredetileg (idegen nyelvű kiadványok, könyvkereskedelmi forgalomba nem kerülő anyagok), igazodva a "Szakmai irányelvek"-ben foglalt követelményekhez megjelentetjük a válogatott külföldi kézikönyvek, a nemzetiségek anyanyelvi irodalma, a magyar hanglemezek és kották jegyzékeit is, abban a reményben, hogy hasznos segítséget adunk a könyvtáraknak az irányelvek realizálásához. Jól tudjuk (színen minden új szolgáltatás további hiányára ébreszt rá), hogy a korszerű közművelődési könyvtár állományába számos olyan dokumentum is tartozik, amire nem terjesztettük még ki szolgáltatásainkat, - de látjuk tennivalóinkat.

Kurrens kiadványunkon túl egyéb segédletek megjelentetését is tervezzük - a munkálatok már megindultak -, hogy a visszamenőleges állománykiegészítést, a történelmi késésből eredő hiányok pótlását elősegítsük. Nyomdába került a hazai kiadásu zenei szakkönyvek bibliográfiája, készül a referenzs művek, a beszerzésre javasolt folyóiratok jegyzéke, elkészült a mikrofilmezésre érdemes magyar folyóiratok listája. Folyamatban van az "Új Könyvek" többéves mutatói és a kiskönyvtárak számára törzsanyagjegyzék szerkesztése.

Az Országos Széchényi Könyvtár együttműködésével sikerült megoldani, hogy - egyelőre a magyar - hanglemezekről sokszorosított katalóguscédulákat bocsáthatunk a vásárló könyvtárak rendelkezésére. Ez szolgáltatásaink új - bővülő? - körét jelenti.

Állománygyarapítási tanácsadó tevékenységünk ideológiai és szakmai színvonalának emelésére és ugyanakkor a közművelődési könyvtárak állomány-építési gyakorlatának feltárására különböző vizsgálatokat indítottunk. Felmértük a társadalomtudományok, valamint a szocialista országok szépirodalmának beszerzését, tanulmányt készítettünk a XX. századi magyar irodalom és irodalomtudomány gyarapítási kérdéseiről, megvizsgáltuk az A-típusú könyvtárak külföldi folyóiratrendeléseit, további vizsgálódásokat megalapozó műhelytanulmányt készítettünk az állománygyarapítás minőségi kérdéseiről. Álláspontunk ugyanis az, hogy a folyamatos visszacsatolás (hatásvizsgálat, igényfelmérés, elemzés, kutatás stb.) nélkül szolgáltatásaink könnyen céltéveszhetnek.

Könyvtárügyünk egyik súlyos problémája a közművelődési könyvtárak központi könyvellátása. Sajnos, mindazokat a kifogásokat, amelyeket már a III. országos könyvtárügyi konferencia is megállapított, tetézzve ismételték meg körkérdésünkre a könyvtárak. A Könyvértékesítő Vállalat könyvtárellátó tevékenységére vonatkozó kritikai észrevételeket összesítve a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztálya rendelkezésére bocsátottuk.

Megbizott bennünket a Kulturális Minisztérium, hogy az MSzMP közművelődési határozata alapján az Országos Pedagógiai Intézettel és a Népművelési Intézettel együtt dolgozzuk ki az alsófoku központokban és mellékalvaikban működő komplex művelődési intézmények modelljét. Első megközelítésben a három intézet külön-külön fogalmazta meg elképzeléseit, majd a szempontok egyeztetése alapján mi állítottuk össze a közös javaslatot.

A probléma már hosszabb ideje adott volt. Mind napi tapasztalataink során, mind a nemzetközi szakirodalomban ismételten szembekerültünk a különböző művelődési intézmények integrálásának tartalmi, gazdasági, szervezeti stb. kérdéseivel. Mondhatnánk azt is, hogy eddig ösztönösen, ötletszerűen, sokszor szakmai elfogultságainktól vagy vélt érdekeinktől vezettetve foglalkoztunk az e körbe vágó feladatokkal; most lehetőség nyílott egy átfogó, egyeztetett, több szakterület közös véleményét tükröző koncepció - vagy koncepciósorozat? mert úgy véljük, az alapfoku településekre kialakított elképzelés csak a kezdet lehet - megformálására.

Tudjuk, hogy a feladat nem egyszerű, de az a meggyőződésünk, hogy a struccpolitika és a passzív, és a védekező álláspont nem tartható. Számítanunk kell arra, hogy kudarokat is vallunk ezen az uton, mint ahogy annak ítélhető az az értekezletünk, amelyet a megyei könyvtárak és művelődési központok igazgatói számára rendeztünk. Nem kaptunk semmi visszajelzést arra a tervezetünkre, amelyet a Fővárosi Tanács művelődésügyi főosztálya felkérésére dolgoztunk ki. (Arra a kérdésükre, hogy milyen funkcionális és szervezeti koncepciót javasolunk a Kelenföldön épülő könyvtár és klub - 3000 m² - részére, az FSzEK-kel egyeztetve olyan választ adtunk, amelynek kiindulási pontja az, hogy az egész épületben egyetlen szervezeti egység, a könyvtár működik, mégpedig olyan könyvtár, amely kibővített funkciórendszere keretében ellátja az egyéb közművelődési feladatokat is.)

Nyilvánvaló, hogy elméletileg is több modellje lehet a komplex intézménynek, hát még a gyakorlatban. Különösen szembetűnően mutatkozik ez az építési programok és tervek esetében, amikor a megrendelő kívánságára hol ezzel, hol azzal az intézménnyel kerül közös fedél alá a könyvtár. A mult szomorú tapasztalatai arra tanítottak bennünket, hogy a könyvtári szolgálat mindig rosszul járt, amikor a könyvtáros nem az egész épülethez, hanem csak a könyvtárnak szánt területhez szólt hozzá. Sokkal, de sokkal nagyobb munka és felelősség, de vállalnunk kell, hogy alapos felkészüléssel, de technológiai tervet adjunk nevelési központok, művelődési központok, ifjúsági házak számára is. Megítélésünk szerint így sikerült a könyvtári érdekeket messzemenően érvényesíteni, s ugyanakkor partnereinknek sem volt semmi okuk a panaszra.

KUTATÁSSZERVEZÉS

Munkastilusunk egyik általános vonása, vagyis a könyvtári és könyvtárosi, sőt szakmán kívüli erők könyvtárügyi feladatok megoldására való ösztönzése és mozgósítása nyilvánul meg kutatásszervezési tevékenységünkben. Megfi-

gyelésünk szerint az intenzív fejlődési szakasz kibontakozásával nő a szakma önmagával szembeni igényessége, ami a kutatási kedvben is megmutatkozik. Területünkön nagyon nehéz, szinte lehetetlen elválasztani a kutatómunkát a módszertani feladatoktól; sok olyan megbízást vállaltak partnereink, amely módszertani fejlesztési célzatu volt, de egyuttal kutatásnak, vagy kutatási jellegűnek is minősíthető. (Egy sor tanulmányt készítettünk például a IV. öt-éves terv fejlődési irányairól, a B-típusú közművelődési könyvtári modellről.)

Legerőteljesebben az olvasáskutatás és könyvtárszociológia terén láttuk el kutatásszervezési szerepünket. Az u.n. laboratóriumok (felmérésekre, megfigyelésre, adatszolgáltatásra, kísérletekre vállalkozó könyvtárak) hálózata megerősödött, bevált. Bár még mindig hiányzik egy olyan nagyobb könyvtár, amely közvetlen kísérleti terepül szolgálna.

Sajnos, az 1974/75-re meghirdetett kutatási felhívásunk nem váltott ki nagy érdeklődést, alig néhányan jelentkeztek csak a felkínált témákra. Valószínűleg azért is, mert nem fordítottunk elég gondot az ösztönzésre, a biztatásra.

Előnyösnek bizonyult, hogy szorosabbra vontuk kapcsolatainkat az MTA különböző bizottságaival (Könyvtörténeti és Bibliográfiai Bizottság, Művelődéskutatási Bizottság, Informatikai és Matematikai Nyelvészeti Munkacsoport); ezek különösen az OKDT kutatáspolitikai bizottsága számára végzett munkálatoknál, a könyvtárügy kutatási koncepciója és középtávu kutatási programja kidolgozásánál voltak hasznosak.

Ha komolyan vesszük a könyvtárügy kutatási szükségleteit, nem feledkezhetünk meg a kutatói utánpótlás felkészítéséről. Új formaként két rövidebb, egyhetes kutatómódszertani tanfolyamot terveztünk, egyet a teauruszok elméletével és gyakorlatával, egyet a történeti témákkal foglalkozók részére. Mivel az MKE hasonló tanfolyamot indított, csak a másodikat rendeztük meg, a jelek szerint sikeresen. Felvettük a kapcsolatot az Eötvös Kollégiummal is: lehetőség nyílt arra, hogy speciális szemináriumot tartson két munkatársunk olvasásszociológiai, illetve informatikai tárgykörben.

xxxxxxx

A társadalomtudományi szakirodalmi információs rendszer fejlődése magával hozta, hogy szükségessé vált egy önálló szervezet létrehívása a terület központi és koordinációs feladatainak ellátására; így a KMK idevágó feladatát átadta a Társadalomtudományi Információs Titkárságnak, amely ugyancsak az Országos Széchényi Könyvtár keretében, a KMK-hoz hasonló jogállással, a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztálya közvetlen alárendeltségében működik.